

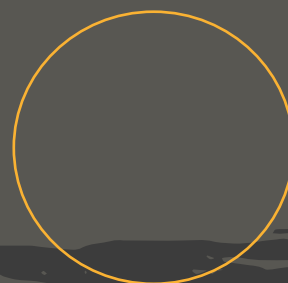

SÁMEDIGGI

Sámedikki doaibmaplána
veahkaválddi vuostá
2023-2025

Mearriduvvon 06.12.2023

Sámedikki dievasčoahkkin ášši 55/23

Ovdasátni

“Veahkaváldi ja illasteapmi leat dat stuorámus jávohis servodatváttisvuodát mat mis leat Sámis. Veahkaválddi eastadeapmi lea dan dihte okta dain deháleamos áššiin mainna sáhttit bargat, ja lea bargu masa dárbbášuvvo viiddis ovttasbargu, dadjá sámediggeráđđi Berit Marie Eira.

Dutkamat čájehit ahte 49% sámi nissonolbmuin leat vásihan veahkaválddi. Measta bealli sámi nissoniin dieđihit ahte leat vásihan fysalaš, psyhkalaš dahje seksuála illasteami mánnávuodas. 23% sámi dievdduin dieđihit ahte leat vásihan veahkaválddi.

Jagi 2017 raporta «*Om du tør å spørre, tør folk å svare*», čujuha dasa ahte sámi geavaheddjiid dáfus sáhttet leat erenoamáš hástalusat. Váilevaš luohttámuš veahkkebálvalusaide ja politiijaide, ja veahkkebálvalusaid váilevaš sámi giella ja kulturgelbbolašvuohta, leat dehálaš momeanttat dán oktavuodas. Saminor-dutkkus veahkaválddi ja illasteami birra sámi-dáru álbmogis Norggas, gávdná seamma sullasaš minstariid veahkaválddi gilláma dáfus sámiid gaskkas go eará ártkalaš álgoálbmogiid gaskkas, juoga mii álgoálbmotdutkanmušain dájvja čatnasa kolonijafámu historjjálaš vearredaguide álgoálbmogiid vuostá.

Veahkaváldi lea viiddis servodatváttisvuohta, olmmošvuoigatvuođaváttisvuođa, demokrátalaš váttisvuohta, dásseárvováttisvuohta, vearedahkuváttisvuohta ja álbmotdearvvašvuođaváttisvuohta. Veahkaváldi sámi servodagain goazaha sámi servodagaid ja eallinvuogi ovdáneami. Dán oktavuodas šaddá veahkaválddi eastadanbargu hirbmat dehálaš Sámediggái.

Sámedikki mihttomearri lea sámi servodat mas buohkat ellet balu, veahkaválddi ja illasteami haga.

1. Álggahus

Sámedikki dieđáhusas dásseárvvu birra, *Sábme jállu* (2020), lea veahkaváldi sámi servodagain meroštallojuvvon oktan ángiruššansuorgin. Meroštallojuvvojedje muhtin strategiijat ulbmila joksamii. Sámediggedieđáhus čuovvuluvvo Sámedikki doaibmaplánain veahkaválddi vuostá sámi servodagain 2023-2025.

Bargu veahkaválddi vuostá sámi servodagain gáibida lagas ovttasbarggu stáhta eiseválddiiguin. Sámediggi lea leamaš aktiiva konsultašuvdnabealli “*Frihet fra vold. Regjeringens handlingsplan for å forebygge og bekjempe vold i nære relasjoner 2021-2024*” hábmemis. Konsultašuvnaid bokte Sámedikkiin ráhkaduvvui vuosttaš geardde sierra kapihttal mas leat doaibmabijut eastadit ja bissehit veahkaválddi ja illasteami sámi servodagain. Jagi 2023 čavčča konsultere Sámediggi ráđđehusain buoridanplána birra veahkaválddi vuostá lagas oktavuodain (*Opptappingsplan mot vold i nære relasjoner*). Sámedikki cealkámušas ráđđehussii čujuhit mii hástalusaid mat leat veahkaválddi bisseheamis: dárbu eanet dutkamii, váilevaš gelbbolašvuotta veahkkebálvalusas, miellaguottuid rievdadeapmi ja veahkaválddi eastadanbargu skuvllas ja mánáidgárddis. Dán birra lea eanet Sámedikki dieđáhusas: *Sábme jállu*.

Geassemánus 2023 geigii Duohtavuoda- ja soabadankommišuvdna raporttastis dáruiduhttinpolitihka birra sámiid vuostá. Kommišuvdna kártii ahte veahkaváldi lea geavahuvvon sámi álbmoga vuostá guhkit áiggi ja mángga servodatarenain. Dát lea váikkuhan sámi servodahkii sihke oktagaslaš ja oktasaš dásis.

2. Doaibmaplána rámmat

Stáhta lea geatnegahtán iežas mánggaid riikkaidgaskasaš šiehtadusaid bokte gáhttet álbmoga veahkaválddi, illasteami ja eahpeolmmošlaš láhttema vuostá. Mánggat dain šiehtadusain sisttisdoallet geatnegasvuoda eastadit ja bissehit veahkaválddi nissonolbmuid vuostá ja lagas oktavuodain, ja veahkaválddi ja seksuála illasteami mánáid vuostá. Dás sáhtá namuhit Eurohpárádi konvenšuvnna eastadit ja bissehit veahkaválddi nissonolbmuid vuostá ja veahkaválddi lagas oktavuodain (Istanbulkonvenšuvdna). Dasto sáhtá maiddá namuhit Eurohpálaš olmmošvuoigatvuodakonvenšuvnna, ON konvenšuvnna mánáid vuoigatvuodaid birra, ON konvenšuvnna ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš vuoigatvuodaid birra ja ON konvenšuvnna siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaid hárrái. Dasa lassin addá ON álgoálbmot julggaštus álgoálbmogiidda erenoamáš suddjema veahkaválddi gilláma vuostá.

Doaibmaplána vuodđun lea Máilmmi dearvvašvuodaorganisašuvnna meroštallan veahkaválddis. Dat lea meroštallan veahkaválddi dáinna lágiin: «forsettlig bruk av, eller trussel om, fysisk makt eller tvang, rettet mot en selv, andre enkeltpersoner, eller en gruppe. For å regnes som vold må handlingen resultere i, eller ha høy sannsynlighet for å resultere i død, fysisk eller psykisk skade, eller mangelfull utvikling.» Davvisámegillii: fysalaš fámu dahje bággema mielaevttus geavaheapmi dahje áitta, mii lea iežas, earáid dahje joavkku vuostá. Dat mii veahkaváldin lohkkovuvvo ferte leat doaibma mii dagaha jápmima, vaháguhtta fysalaččat dahje psykalaččat, dahje dagaha váilevaš ahtanuššama.

Viiddis meroštallamii gullet sihke olbmuid gaskasaš veahkaváldi, veahkaváldi iežas vuostá ja oktasaš veahkaváldi.

Dán doaibmaplánii gullá olbmuid gaskasaš veahkaváldi lagas oktavuodain, dasto maiddá fysalaš, psykalaš ja seksuála illasteapmi. Seksuála illasteapmi sámi servodagas, olggobealde lagas oktavuodaid, lea maiddá mielde dás. Mánggain áššiin lea seksuála illasteami lagas oktavuodain ja seksuála illasteapmi olggobealde lagas oktavuodaid. Divtasvuodna-áššit leat ovdamearkan dása, ja čájehit lánkarihkkumiid mohkkáivuoda.

Veahkaváldi iežas vuostá lea váttisvuotta álgoálbmogiid gaskkas. Riikkaidgaskasaš dutkanbajilgovva konkludere ahte árktalaš álgoálbmogiid gaskkas orru leame eanet iešsorbmen go majoritehtaálbmoga

gaskkas.

Oktasaš veahkaváldi struktuvrralaš veahkaváldin lea Johan Galtung meroštallan veahkaváldinvuohkin mas sosiála struktuvrrat dahje sosiála ášahusat vahágahttet olbmuid dainna lágiin ahte hehttejit olbmuid oažžumis vuodđodárbuid gokčojuvvot. Dán doaibmaplána sáhtá dan geahččat oassin dáruiduhttinpolitihka duogážiis ja struktuvrralaš veardedaguin maid sámit dál vásihit.

Doaibmaplána lea buot veahkaválddi gillájeddjiid várás, beroškeahhtá sohkahealis, seksuála sojus, agis ja doaibmadásis.

Doaibmaplána doaibmá áigodagas 2023-2025. Evttohuuvvon doaimmat leat heivehuuvvon áigodahkii ja Sámedikki vejolašvuhtii váikkuhit ja čađahit doaimmaid. Lea dehálaš ahte dán doaibmaplána geahččá ovttas eará áigeguovdilis plánaiguin ja strategiijaiguin. Dát doaibmaplána galgá veahkehit nannet barggu veahkaválddi vuostá sámi servodagain. Sámediggi lea ovdal dán barggu bivdán cealkámušaid iešguđet fágabirrasii, organisašuvnnain ja servviin. Sámediggi lea ožžon buriid ja dehálaš cealkámušaid proseassas, ja mii oaidnit ahte sámi servodagas lea hirbmat beroštupmi eastadit veahkaválddi.

3. Sámedikki doaibmabijut veahkaválddi vuostá sámi servodagain

Sámediggi áigu:

1. Eastadit veahkaválddi sámi servodagain.

Sámediggi atná iežas bargun eastadit veahkaválddi, ja maiddá leat mielde rievdadeame miellaguottuid ja oažžut rabasvuoda veahkaválddi birra. Dan oktavuodas áigut jahkásaččat čalmmustahttit ON riikkaidgaskasaš veahkaválddi eastadanbeivvi nissonolbmuid vuostá skábmamánu 25. beavvi, ja veahkaválddi čalmmustahttinbeivviid. Sámediggi áigu lágideamiide searvama bokte váikkuhit miellaguottuid rievdadeapmái ja loktet ovdan fáttá. Lea erenoamáš dehálaš bargat ulbmillaš ja eastadeaddji doaibmabijuiguin mánáid ja nuoraid váste.

2. Váikkuhit dasa ahte dutkojuvvo eanet veahkaválddi birra sámi servodagain.

Váilot dutkanvuđot dieđut fáttá birra. Mii oaidnit erenoamážit dárbbu buoret gelbbolašvuhtii veahkaválddi birra sámi vuorrasiid, mánáid, doaibmavádjiiguid ja LHBTIQ+ olbmuid vuostá, digitála veahkaválddi birra ja veahkaválddi birra iežas vuostá sámi servodagain. Lea dárbbu guorahallat veahkaválddi duogášfáktoriid sámi servodagain, ja maiddá kultuvrralaš norpmaid ja fápmodilálašvuodaid.

3. Evalueret sámi oahpponeavvuid rupmaša, rájiid ja seksualiehta birra.

Sámediggi ruhtada sámegeiel oahpponeavvuid rupmaša, rájiid bidjama ja seksualitehta birra. Oažžun dihtii buoremus lági mielde oahpahusa fáttá birra, áigu Sámediggi árvoštallat oahpponeavvuid geavaheami suorggis.

4. Váikkuhit dasa ahte sámegeiel sánit ja doahpagat ja rupmaša birra normaliserejuvvojit servodagas.

Mánnga fágabirrasis leat ohcalan doahpagaidd sámegeielaide mat čilgejit rupmaša ja seksualitehta. Sámediggi oaidná dárbbu iešguđet fágabirrasiid ovdidit sámegeiel tearpmaid mat čilgejit rupmaša, rájiid bidjama ja maiddá sohkahealle- ja seksuálidentitehta, ja ahte dát leat olámuttos iešguđet fágabirrasiid ja skuvllaide. Dát sáhtášii leat mielde njeaidimis tabuid mat gusket fáddái.

Sámediggi áigu maiddá ovttasbargat relevánta aktevrraiguin diehtokampánjjaid birra oažžun dihtii eanet diđolašvuoda veahkaválddi, vuoigatvuodaid ja veahkkebálvalusaid birra mat gávdnojit sámi servodagas.

5. Leat mielde sihkkarastime heahteguovddášfálaldaga sámi álbmogii.

Dál ii leat dohkálaš heahteguovddášfálaldat sámi álbmoga várás. Sámediggi áigu leat mielde čalmmustahttime dan. Sámediggi áigu ovdidit dárbbu ásahit eanet heahteguovddášfálaldagaid sámi guovlluide.”

6. Doallat čeahkkima suohkaniiguin ja Stáhtahálddašeddjiin kárten dihtii vejolaš dárbbu čuovvilit Jasska/Trygg.

Maŋŋel Divtasvuodna-áššiid álggahuvvui Jasska-prošeakta. Prošeavtta ulbmilin lei čuovvulit sin geaidda ášši guoská ja álggahit doaimmaid eastadan dihtii veahkaválddi boahtteáiggis. Prošeakta loahpahuvvui jagis 2019 Sámediggái lea dehálaš ahte viidáset bargu sihkkarastojuvvo, ja háliida doallat čeahkkima suohkaniiguin ja Stáhtahálddašeddjiin kárten dihtii dárbbu viidáset čuovvuleapmái.

7. Leat mielde sihkkarastime ahte sámi mánát ožžot dásseárvosaš fáladaga Mánáidviesus.

Sámi mánáin lea riekti sámegillii ja kulturgelbbolašvuhtii Mánáidviesus. Sámediggi lea ovddidan dárbbu ásahit nationála johtti sámi gelbbolašvuodajoavkku Finnmárkku Mánáidviesus, mii bargá ovttas buot Norgga Mánáidviesuiguin. Gelbbolašvuodajoavkku galgá veahkehit daid iešguđet báikkálaš veahkkebálvalusaid. Gelbbolašvuodajoavkkus galgá maid leat ovddasvástádus eastadeaddji bargui mas lea erenoamáš fokus mánáide ja nuoraide, ja oahpahussii rupmaša, seksualitehta ja illasteami birra sámegillii ja sámi perspektiivva vuodul. Sámediggi čuovvula dán barggu.

8. Ovddidit veahkaválddi fáddán iešguđet riikkaidgaskasaš forumiin ja álgoálbmotbirrašiin eastadan dihtii veahkaválddi álgoálbmogiid vuostá

Riikkaidgaskasaš dutkan čájeha ahte álgoálbmogat leat erenoamáš hearkkit gillát veahkaválddálašvuoda. Sámediggi áigu leat čielga jietnan riikkaidgaskasaš forumiin ja ovddidit dán fáttá. Sámediggi áigu buotsámi forumiin bidjat fáttá áššelistui.

9. Aktiivvalaš veahkeheadji ja konsultašuvdnabealli Ráđđehusa politihkkaovddideamis dán suorggis

Sámediggi lea guhkit áiggi ovttasbargan Ráđđehusain ráhkadit nationála doaibmaplánaid, buoridanplánaid ja guovddáš proseassaid fáttá birra. Dát bargu jotkojuvvo plánaáigodagas.

10. Joatkit ovttasbargat iešguđet fágabirrašiiguin ja organisašuvnnaiguin

Sámediggi ovttasbargá dál mánnga iešguđetge fágabirrašiiguin ja organisašuvnnaiguin veahkaválddi birra sámi servodagain. Dát addá midjiide mávssolaš oaiviliid ja mii váikkuhit eará organisašuvnnaid ja ásahusaid buoret máhtolašvuhtii, “, ja maiddá vejolašvuhtii koordineret doaimmaid veahkaválddi vuostá.” maŋŋel “eará organisašuvnnaid ja ásahusaid buoret máhtolašvuhtii. Dát ovttasbargu guoská riikkaidgaskasaš, nationála ja sámi fágabirrašiidda ja organisašuvnnaide.

Ovttasbargošiehtadusaid bokte gielddaiguin, háliida Sámediggi sihkkarastit ahte gielddaid bálvalusat olláshuhtet sámi veahkaválddi gillájeaddji dárbbuid, sihke dearvvašvuodabálvalusaid ja čuovvolahttinbálvalusaid ektui.